

Б.М.Айтбаева, Т.Мұхтарова

*Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті***Жоғары оқу орындарында қазақ тілінің орыс топтарында берілуі**

Мемлекеттік саясаттың маңызды басымдылығының бірі мемлекеттік тілді оқытушылардың әдістемелік құзыреттілігін арттыру болып табылады. Сондықтан қазақ тілін оқытудың тиімділігін жоғарылату мақсатында практик-оқытушылардың әдістемелеріне айрықша назар аударылуда. Мақала авторлары жаңаша технологияларды қолдана отырып, сөйлеу тілін дамытудың әр түріне арналған өз әдістемелерін ұсынды. Мемлекеттік тілді оқытуда заманауи технологияларды қолданудағы мақсат — оқыту үдерісін жандандыру және оның нәтижелілігін арттыру. Ұсынылған әдістеде сөйлеу және өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға, тіл үйренушілердің танымдық қызметін дамыту, оқыту сапасын жақсартуға ерекше назар аударылған.

Кілтті сөздер: мемлекеттік тіл, мемлекеттік тілді оқыту мен үйрету әдістемелері, тілдік материалдар, тілдің қоғамдық-әлеуметтік мәні, лингвистикалық дүниетаным, сөйлесім компоненттері, оқылым, таңдалым, жазылым, айтылым, тілдесім, практикалық дағды, оқыту технологиясы, тілдік қатынас, диалог, монолог, диспут, дидактика.

Қазақстан Республикасының Президенті Жолдауында мемлекеттік тілді еліміздің қоғамдық өмірінде қызмет ету аясын кеңейту, тілді оқу орындарында оқыту мен үйрету әдістемелерінің сапасын жақсарту мәселесіне назар аударды.

Үйретілетін тілдік материалдарға, жалпы оқу бағдарламасына өзгерістер еніп, бұрынғыға қарағанда күрделеніп, тілді үйретудің әдіс-тәсілдерінің де жетілдіріліп жатқаны да белгілі.

Қазақ тілінің тәуелсіздікпен қоса жеткен биігі — қоғамдық қызметінің өсуі. Қазақ тілінің қатынас құрал ретіндегі қызметі кеңіді, оны осындай құрал ретінде білуге, үйренуге ұмтылушылардың саны көбейді.

Қазақ тілін оқытудың міндеттері екі бағыт бойынша белгіленеді.

«Танымдық бағыт бойынша: оқушының тіл туралы лингвистикалық дүниетанымын қалыптастыру; тілдің қоғамдық-әлеуметтік мәнін түсіндіру; тілдің жеке адам өміріндегі мәнін түсіндіру; сөз мәдениетінің сатыларын таныту; шешен сөйлеу түрлері мен талаптарын таныту» [1].

Практикалық-прагматикалық бағыт бойынша: сөйлесім компоненттері бойынша (оқылым, таңдалым, жазылым, айтылым, тілдесім) бойынша қатысымдық дағдыларын жетілдіру; әдеби тіл нормаларын меңгерту; тілдік жағдаятқа сай қарым-қатынас жасауға дағдыландыру; тілдік талғамдарын дамыту; шешендік сөз бен пікірталас түрлеріне тән сөйлеу мәдениеті талаптарына сай тілдік құзыреттерін қалыптастыру.

Қазақ тілі де басқа тілдер сияқты танымдық іс-әрекеттердің құралы, ойлаудың формасы және оны дамытудың негізі болып саналады. «Қазақ тілі» пәні арқылы тілдің үш түрлі қызметін:

- 1) теориялық мәселелердің практикалық дағдының базасы болатынын пайымдауға үйрететін білімдік қызметін;
- 2) адамзат жинаған тарихи-мәдени, рухани мұраларды тіл арқылы меңгеруге болатынын және өз ойын жеткізудің, өзін-өзі тану мен өзгені танудың бірден-бір құралы тіл екендігіне көз жеткізетін танымдық қызметін;
- 3) алған білімді практикалық тұрғыда қалай қолдану іскерліктерін жетілдіруге бағыттайтын коммуникативтік қызметін таныту міндеті тұр.

Қазір әдістеме ғылымында оқытудың жаңа технологиясы деген ұғым кеңінен қолданылуда. Оқыту технологиясы мен әдістеме ғылымы бір-бірімен тығыз байланыста. Екеуінің де мақсаты бір, яғни оқытудың тиімді жолдары. Қазір оқу үрдісінде дәстүрлі әдістермен қатар жаңаша жаңғыртып оқыту әдісі жиі қолданылып жүр, яғни, тіл үйренушінің белсенділігін арттыру, оқыту сапасын көтеру.

Ғалым Қ.Қ.Қадашева былай дейді: «Тілді жаңаша жаңғыртып оқытуда оқытушы-түсіндіруші, ал үйренуші-тыңдаушы немесе оқытушы-үйренуші деген ұғымды мүлдем жояды. Оқытудың бұл түрінде тіл үйренуші оқыту объектісінен білімді меңгеруші, өзі тілді үйренуді іске асыратын субъект қызметіне көшеді» [2].

Яғни, оқытушы бақылаушы бағыт беруші ролінде болады. Тілді жаңаша жаңғыртып оқытуда талап та, қарым-қатынас та өзгереді. Кез келген оқыту технологиясы іс-әрекеттің қарқындығы мен бел-

сенділігін арттырғандығымен де, кейбір технологияда бұл құралдар басты идеяны және нәтиже тиімділігінің негізін құрап, жеке тұлғаның жетілуіне, дамуына бағытталған, олар: проблемалық оқыту технологиясы, коммуникативтік технология, дамыта оқыту технологиясы, пікірсайыс, ойын әдістері т.б.

Сонымен қатар қазақ тілін үйретуде оқыту әдістемесінің сапасын арттыру үшін жоғары белсенділікті дамыту әдістемесін де қолдануға болады.

«Ғалым Т.Левандовский интеракцияның қарым-қатынас жасау үрдісін синоним ретінде сипаттайды. Бұл әдіс әсіресе сұхбат құруда тыңдаушылардың белсенділігін арттырады. Топ болып, жұп болып жұмыс істеуге үйретеді» [3].

Интерактивтік әдіспен сабақ өткізгенде оқытушы кеңесші рөлін атқарады. Тіл үйренуші ізденуге, шығармашылықпен жұмыс істеуге үйренеді, тілге деген қызығушылығы артады, яғни өз қажеттілігі үшін үйренуде ынтасы оянады. Оқытушы өзге тілді үйренуде маңызды болып табылатын тыңдаушы мен тыңдаушының арасындағы интеракцияны қалыптастыруға жағдай жасайды.

Оқытушы жұмысты ұйымдастыра білуі қажет: мақсат қою, жұмысты жоспарлау, тапсырманы бөлу, тыңдаушылардың әрекетін бақылау және бағалау, оқытушы тыңдаушының кеңесшісі болады. Жұмысты ұйымдастырып, топқа бөліп, әр топқа тақырып беріп, оларды талқылау көзделеді. Келесі әр студентке жеке-жеке тапсырма беру, одан кейін жұптық тапсырмаға әр түрлі жағдаяттық тапсырмалар немесе сұхбат т.б. беруге болады. Соңында бүкіл топ өз жұмыстарының нәтижесін талқылайды, бір-бірін бағалайды.

Тілді жаңаша жаңғыртып оқытуда тіл үйренуші өз еркімен, сапалы түрде, өзіндік әрекетімен, зорлықсыз тілді өзі үйренеді. Интерактив әдісте рөлдік ойындар, іскерлік ойындар, яғни жоғары белсенділікті дамыту әдістемелері, қолданылады. Мемлекеттік тілді орыс тілді дәрісханада үйретуде тілді жаңаша жаңғыртып оқыту, интерактив әдістерін оқу үрдісінде қолданып жүрміз. Белгілі ғалым М.Оразбаева былай деп көрсетеді: «... тілдік қатынасты игеру тек тілдік ортаға қатысты тақырыптарды соған сәйкес лексикалық минимуммен сөйлеу үлгілерін сөйлем әрекеттерін үйретумен іске асады. Тілдік қатынас ешуақытта грамматиканы жеке үйретумен жүзеге аспайды. Адамға қажет тақырып, сөйлем, тұрақты тіркес, мәтін арқылы ұсынылып, грамматика сол тілдік қатынастың қажетіне қарай сұрыпталғанда ғана нәтиже береді» [4].

Жаңа әдістерді пайдалануы — бүгінгі күннің талабы. Жаңаша жаңғыртып оқыту, интерактив әдістері тіл үйренушінің танымдық білімдік белсенділігін тудыруға уәждемесін тудыруға бағытталған. Қазақ тілін үйренуде бұл әдістер арқылы елеулі нәтижелерге жетуге болады. Бірақ бұның бәрі оқытушылық шеберлігіне байланысты, оқытушы үнемі ізденісте болуы қажет.

Орыс топтарында қазақ тілі сабағының білімдік дәрежесі бүтіндей басқа. Өйткені орыс топтарындағы қазақ тілін оқытудың әдісі де, оған қойылатын талаптары да өзгеше. Мақсаты оқушыларды қазақша сөйлей білуге үйрету болады да, сол сөздерден сөйлем құрау үшін грамматикалық ережелер, анықтамалар сөз үйретудің техникасы ретінде қарастырылады. Қазақ тілі сабағы әрі тартымды, әрі қызықты, әрі сапалы болуы әр пән мұғалімдерінің өзіне, білім деңгейіне, кәсіби шеберлігіне байланысты. Оқу-тәрбие негізі — сабақ. Сондықтан сабақ тартымды, әсерлі, мақсатты, айқын, қызықты және толық мәнді болуы тиіс. Ол — сонымен бірге басқа ұлт балаларына қазақтың әдебиеті мен мәдениетін, ғылымын, өнерін насихаттайтын пән. Оқытушы сабақты дұрыс жоспарлап, мақсатын нақты белгілеп алмайынша дегеніне жете алмайды. Сабақтың мазмұнын, құрылысын, дәлдігін, жұмыс жүргізу тәсілін мұқият ойластыруы қажет.

Іскерлік дегеніміз — өмірдің қай саласында болмасын істі байыбына жетіп түсіну зеректігі, мәселені тереңнен қозғай білу көрегенділігі, көпшілік алдына шығып сөйлеу таланты, адамдарды түсіністік қарым-қатынаста іске жұмылдыру қабілеті, осының бәрі тіл өнері арқылы жүзеге асады.

Қазақ тілін оқытуда жүйелілік ұстанымның сақталуына көп мән беру қажет.

Оқушылардың тіл туралы біртұтас білім алуына қажетті мүмкіндіктер өз деңгейінде қызмет атқаруы тиіс. Мәселен, лексика сөздің ішкі мазмұны жағын қарастырса, сол сөздің материалы, яғни, сыртқы жамылғысы болып саналатын тіл дыбыстары туралы мағына беретін фонетика саласы екінші кезекте берілсе.

Қазақ тілін сапалы меңгерту үшін бірінші кезекте оқушының лингвистикалық дүниетанымын қалыптастыру мақсат етілген. Сөз — тілдің мәйегі, өйткені тілдің өзіндік ерекшелігін де, өзге тілдерден айырмашылығын да, өзара ортақ белгілерін де ажыратуға негіз болатын бірлік. Одан кейінгі білім жүйесінде сол сөздердің түрленуінің өзіндік заңдылықтары жаңа сөздердің жасалуының түрлі тәсілдері мен жолдары туралы жан-жақты ұғым қалыптастыратын сөзжасам оқытылса. Келесі кезекте сөздің құрамын және ішкі мағынасына, түрлену категорияларының сипатына және сөйлемде атқаратын

қызметіне қарай тілдегі бүкіл сөздердің түрлі талаптарға бөлінуін зерттейтін морфология оқытылса. Сондай-ақ синтаксистің бір арнасы сөз тіркестері, сөздердің байланысу тәсілдері мен түрлері, жалпы сөйлем туралы толық білім беруге бағытталса.

Себебі дидактикадағы жеңілден ауырға қарай, қарапайымнан күрделіге қарай, сатылы сабақтас-тық, білімнің оқушының жас және психологиялық ерекшелігіне сәйкес болуы секілді ұстанымдардың табиғи түрде жымдасып, оқу процесіндегі үзіліссіздіктің сақталып отыруына әкеледі.

«Білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында» өзге тілді оқушыларға қазақ тілінде «қойылған сұрақты, қайтарылған жауапты түсіну, қысқа мәтінді тыңдап, түсінігін айту, жауап қайта-ра алу» деген талаптар қойылғандықтан, қатысымдық жаттығулар жүйесі тілді практикалық деңгейде меңгеруге бағытталуға тиісті. Сонда қатысымдық жаттығулар жүйесінің оқыту процесінде атқаратын рөлі төмендегідей:

- жүйелі түрде білік пен дағдының қалыптасуын дамытады;
- тілдің ерекше тілдік материалын (фонетика, орфоэпия, орфография, лексика т.б) қолдануы үшін тиісті әрекеттер ескертіледі;
- интерференциялық ықпалға ұшырайтын, тілдің өзіне тән ерекшеліктерін, қиындықтарын меңгеруінің, ана тілі тасымалдауы тиімділігінің процестерін анықтайды;
- жаттығулардың қарапайымнан күрделіге ауысуын жүйелі түрде іске асыруға бейімдейді.

Қорыта келгенде, қатысымдық жаттығулар жүйесі оқыту процесін сапалы өткізуге, оқушының сөйлеу әрекеттерін (тыңдалым, айтылым, жазылым, оқылым) тез меңгеруіне ықпал етіп, нәтижесінде өз ойын, пікірін, болып жатқан оқиғаны, тағы да басқаларды дұрыс бағалап, айта білуге дағдыландырады.

Ал келесі сатысында қазақ тілі пәні осы білімдердің осы оқушының жеке бас мәдениетін дамытуға тірек ретінде алынуын, яғни тілдік білімнің оқушының коммуникативтік құзырлығын, дамытуды көздесе.

Тіл білімі туралы теориялық мағлұматтарда әр кезеңде қайта еске түсіріп отыру (қайта қарастыру) дұрыс емес. Керісінше, білімнен білікке, біліктен мәдениетке қарай бірте-бірте дами отырып игерілетін тілдік білімнің пәндік-мазмұндық жүйесін құру қажет. Оқушыға тілдің тек грамматикалық ережелердің жиынтығын ғана емес, тілдің танымдық көкжиегінің кеңдігінің, ұлттық рухани мұраның, жас ұрпақтың болашақ дамуының тетігі екендігін сезіндіретін оқу материалдары негізінде сапалы білім мен сапалы тәрбие беру қажет.

Орыс тілді оқушылар қазақ тілін оқу барысында тілдегі қолданылатын түрлі атауларды ана тілінің таңбаларының үстіне қосымша таңбалар ретінде қабылдайды. Мысалы, әріп, дыбыс, сөз т.б. Оқушы екінші тілдің таңбаларын нашар меңгерсе, сөз жасаушы қосымшалар сөйлеуді қиындатады. Оқушы тек негізгі мәліметтерді есте сақтауы мүмкін. Есте сақтау тілді меңгеру үшін жеткіліксіз. Оқушыда тілдік таңбаларды дұрыс қолдану дағдысын қалыптастыру керек.

Психологтардың пікірінше, тіл үйретуде оқушының оқу қабілетіне, оның ана тілінен алған біліміне сүйеніп, екінші тілде сөйлеу дағдыларын сапалы қалыптастыру пайдалы. Сонда ғана қажетті дағдылар орнықты, нық қалыптасады.

Тілді үйренуде оқушының қабылдау үрдісінің қызметі ерекше. Тіл үйренуде есту және қабылдаудың орны бөлек. Өйткені тіл үйренуде оқушылар алдымен ауызекі сөйлеуге үйренеді. Онда дыбыстарды, сөздерді есту, сөйлеуді қабылдау арқылы үйренеді. Бұл жоғарыда көтерген мәселеге сай келеді, яғни ауызша сөйлеу, таңдау, тілдесу дағдыларын меңгерту.

«Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте-мөте қажет» деп Елбасымыз атап көрсеткендей, қазіргі таңда Қазақстанда білім кеңістігінде жаңа бағдар жүйесі жүріп жатыр. Бұл процесс орыс аудиториясында қазақ тілін жүргізудің талаптарын өзгертуге жол салады.

Қазіргі уақытта оқу бағдарламасына жаңа үрдістер, жаңа оқу технологиялары енгізіліп отыр. Оқытушы сабақ беруде өз шеберліктерін шыңдап, дамыту үшін жаңа оқу технологиясының алуан түрлерін меңгеріп, оны өзінің күнделікті сабағында қолданып отырады.

Технологияның тиімділігі, оның болашағы маманның психологиялық ерекшелігіне, іскерлігіне байланысты. Бұдан шығатын басты талап субъектінің мән бере оқуы, жеке бастың даму диагностикасы, жағдайларды жобалау, ойлы ізденістер диалогы, оқулықтағы тапсырмаларды өмірмен байланыстырып беру.

Оқу-тәрбие процесінде жаңа технологияның кейбір аспектілерін даралап көрсетуге болады:

1. Тыңдаушылардың оқу үрдісіне қызығушылығын тудыру.
2. Жеке тұлғаны жан-жақты дамыту, оны жетілдіру.

3. Кең көлемде дамытып, білімді терең игеруіне жағдай туғызу.

4. Білім сапасын көтеру.

Инновация дегеніміз — ол тек аудио-, бейне-, компьютер ғана емес, ол жаңа әдіс-тәсілдердің, идеялардың жиынтығы. Инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу студенттердің саналы да, сапалы білім алуының бірден-бір шарты. Инновациялық процесті жүзеге асыру үшін төмендегідей жұмыс істелуі тиіс.

Біріншіден, оқытудың дәстүрлі емес сабақ түрлері мен жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану.

Екіншіден, тыңдаушылардың ойлау қабілетін, жаңалықтарды тең қабылдауын қалыптастыру.

Оқытушы көбінесе оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолданғаны жөн. Оқыту технологиялары оқу процесіне, сабақ түріне байланысты жан-жақты: проблемалық оқыту, ойын арқылы оқыту, тірек сигнал арқылы оқыту, компьютерлік оқыту, электронды оқыту, коммуникативтік технологиялар, инновациялық оқыту, жаңа технологиялар бойынша оқыту.

Қазақ тілі сабағында компьютерді қолдану мәтіндер мен ақпараттарды білуге жол ашады. Тыңдаушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдысын және олардың танымдық белсенділігін арттырады. Орфографиялық, лексикалық дағдыларын қалыптастырады.

Сонымен қатар оқу процесінде ойын алдыңғы орында, яғни, ойын технологиясы арқылы баланың оқуға ынтасын арттыру жеңіл болмақ.

Ойын — қоғамдық тәжірибені қалыптастыру бағытындағы іс-әрекеттің бір түрі, яғни тәртіпті, өзін-өзі басқаруды жетілдіреді.

Сабақта ойын элементтерін қолдану тыңдаушылардың белсендігін арттырып, оларды ынталандырады, теориялық білімдерін практикада қолдануға үйретеді, іздендіреді. Біз ойын элементтерін сабақта екі түрлі мақсатта пайдаланамыз.

Біріншісі — тыңдаушылардың сабаққа қызығушылығын, ынтасын арттыру, тілін дамыту, екіншісі — тыңдаушыларды тапқырлыққа баулып, зейінін, байқампаздығын арттыру және ойлау қабілетін дамыту.

Қазақ тілін үйретудегі негізгі мақсат тыңдаушылардың тілдік қорын дамыту, іс жүзінде ауызша сөйлей білуге үйрету, сонымен қатар тәрбиелік жағына да мән беру, қазақ халқының мәдениетімен, тарихымен, әдебиетімен таныстыру. Қазақ тілі шет тілі болып табылатын ортада бұл мақсатқа жеткізетін жолдың бірі — коммуникативтік технологияны пайдалану.

Тілдік орта туғызып бағытталған ситуация бойынша сөйлету қарым-қатынас тудырудың мағыналы негізі болса, бағытты түрде меңгертумен сөйлету ерекшелігі жаңашылдыққа жатады.

Тілдік қарым-қатынас тудыру негізінде және байланыстыра оқытуда сөйлету, естіп қабылдау, оқу, жазу тілдерін пайдалану оқытудың негізгі жолының бірі болып табылады.

Оқытудың негізгі мәні, ерекшелігі тілдік байланыс тудыруда жүйелілік түрін (сөйлесу — диалог, әңгімелеу — монолог, диалогпен, диалогтағы монолог, полилог) сақтау болса, сөйлесу барысында (цикл, кезең, микродиалог) сөйлетудегі ауызекі жанры бойынша (монолог — сөйлесу, талдау, дәлелдеу, пікірталас т.б.), сонымен бірге бөліп сөйлетудегі әрекет әсері және түрлі жағдаймен тақырыптар пайдалану оқытудағы түрлі өзгерістерді байқатады.

Коммуникативтік технологияны оқытудың тиімді жағы өте жоғары: оқу жылдамдығы, диалог және монолог құру, тыңдап қабылдау (аудирование) және бақылау жұмыстарында білім сапасы өсіп отырғаны көрінеді. Сөйлеу мәнерінің жақсаруы, тілдік қорының баюы, қарым-қатынас дағдысының қалыптасуы, оқу жылдамдығының өсуі, студенттің ойлау қабілетінің кенеюі, қызығушылығы, өз бетімен жұмыс істеу дағдысының қалыптасуы, бұның бәрі тіл үйренуші білімінің сапасы жоғарылауына әсер етеді.

Коммуникативтік әдіс студент пен оқытушының тікелей қарым-қатынасы арқылы жүзеге асады. Яғни, бұл әдістің басты мақсаты — тыңдаушылардың практикалық сөйлеу тілін дамыту. Қатысымды сөйлеу жағдаятын (ситуация) тудырудың маңызы зор.

Сөйлеу жағдаятына байланысты бір-екі мысал келтірейік.

1. *Сіз Алматыға билет алайын деп келдіңіз. Кассирден билет сұраңыз.*

2. *Сіз кітапханаға келдіңіз. Өзіңізге қажетті кітапты сұраңыз.*

Мұндай ситуациялық тапсырмалар студенттердің қазақша сөйлеу дағдысын қалыптастыруға, ойлау қабілетін арттырып, сөйлемдер құрастыруына мүмкіндік береді.

Пікірсайыс әдісі шығармашылық ойды, студент пен оқытушының арасындағы қарым-қатынасты қалыптастырады. Тыңдаушының белсенді жұмыс жасауына мүмкіндік береді.

Пікірсайыстың тақырыбы алдын ала беріліп, студенттер сол тақырып көлемінде дайындалады. Басты шарт — тақырып әр түрлі көзқараста пікірталас туғызатындай болуы керек. Тыңдаушылардың тақырып жөнінде айтылған сөздерінің грамматикалық жағынан дұрыс болуы, тыңдаушылардың сөзінің дәлдігі, ойға сыйымдылығы ескеріліп отырады.

Әр студенттің сайыс кезінде тақырыптан ауытқымай шебер сөйлеу ерекшелігі, тыңдаушының шешендік қасиеті мен сөйлеу мәдениетінің деңгейі бағаланады.

Пікірсайыс белгілі бір мәселе жөнінде жай басталады да, екі жақты дауға ұласады. Әр топ өз көзқарасын дұрыс деп сендіруге тырысады. Пікірсайыстың қолданыс аясы, оның уақыты шектеулі, әр студентке өз ойын дәлелдеу үшін 5–6 минут беріледі. Пікірсайыста төреші жеңімпазды анықтайды.

Пікірсайыс өткізудің маңызы мынада:

1. Шешендік дағдыны жетілдіреді.
2. Талқыланып жатқан мәселені жан-жақты қарап, ойлап толғануға, оның деректерін зерттеуге, болжауға, жүйелеп сөйлеуге, дәлелдеуге жетелейді.
3. Айтысу этикасын сақтауға және шыншыл болуға тәрбиелейді.
4. Анық, әсерлі, нақты сөйлеуге баулиды.

Бейне арқылы сабақ беру әдісі кейінгі кезде кең тараған әдістердің бірі болып табылады. Видео арқылы тыңдаушыларға қысқа үзінділер көрсетіледі. Жаңа сөздердің аудармасы беріледі.

Бейнеде көрсетілген үзіндідегі сұхбаттың қазақ тіліндегі варианты беріледі де, сонынан осы тақырыптарға байланысты жаттығу жұмыстары жүргізіледі. Бейнекөрініс бойынша тыңдаушылар қысқаша түсініктерін айтады.

Бейнекөрініспен жұмыс жасау тыңдаушылардың есту мүмкіндігін ғана жетілдіріп қоймай, сонымен бірге көзбен байқау түсінігін де дамытады.

Әдіскер-ғалым Қ.Қадашева бейнематериалдарды тандау, сұрыптау мәселесін былай саралайды:

- бейнематериалдар кімдерге арналған?
- бейнекөріністердің тақырыбы оқу материалдарына сәйкес келе ме?
- жаңалығы, қойған мәселесі, қажеттілігі, мағынасы т.б.;
- сюжеттің өзектілігі, пәрменділігі, түсініктілігі т.б.

Бейнекөрініс бойынша берілген сұраулардың маңызы ерекше. Ол студенттерді сұраққа дұрыс жауап бере білуге төселдіру тәсілі болып табылады. Бейнекөрініс бойынша берілген сұраулар студенттің қызығушылығын арттырып, талқыланатын тақырыптың мазмұнын ашатын болуы керек.

Соңғы кезде қолданылып жүрген технологиялық әдістің бір түрі — *жобалы сабақ өту әдісі*. Жобалы сабақ белгілі бір тақырыпты немесе тарауды өтіп болған соң, жүйелеп қорытындылау түрінде семестр соңында, жыл аяғында өтіледі. Жүйелеп қорытындылау кезінде әр тақырыптан соң тест, бақылау жұмыстары жүргізіліп отырады. Әрбір тақырыптан соң аралық тест, әрбір тараудан соң қорытынды тест алынады.

Бұл әдістің маңызы тыңдаушылардың алған білімін бақылаумен, жүйелеумен, оны іс жүзінде қолдана білуімен ерекшеленеді.

Жаңа технологиялық әдістің бірі — *саралап оқыту әдісі*. Бұл әдіс тіл үйренушінің туа біткен ақыл-ой қабілетінің жеке дамуы мен жан-жақтылығына негізделіп студенттер қабілеті мен қабылдауына байланысты топтарға бөлініп оқытылады. Мұндай әдіс тыңдаушы мен оқытушының шығармашылық қызметін дамытуға тыңдаушыға өз білімін жаңа әдіспен бағалауға мүмкіндік береді.

Технология — бұл қандай да бір жұмысты, өнерді, шеберлікті іске асыру жиынтығы. Жаңа технологияны меңгеру — ізденіс, ұзтаздың қажырлы еңбегі жолындағы ынтасы.

Бүгінде жаңа технологиялар өз қолдауын тауып, оқу үрдісінде қолданылуда. Оқытудың тиімді жолдары оқытудың әр түрлі әдістері арқылы анықталады. Бүгінгі таңда оқу процесінде оқытудың қалыптасқан негізгі әдістерімен қатар оқытудың жаңа әдістері, яғни инновациялық әдістер де, жиі қолданылып жүр.

Оқу процесінде оқытудың озық технологиясын қолдану — бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Олай болса, бұл технология оқытушылардың шығармашылықпен жұмыс істеп, жаңалықтарды дер кезінде қабылдап, өңдеп, оны өз ісінде тиімді қолдана білуін айрықша талап етеді.

Қазақ тіліндегі сөйлемдер айтылу мақсатына қарай хабарлы, сұраулы, бұйрық мәнінде келеді, оларды айту арқылы біз сезім, тілек, өкініш, қуаныш, бұйыру сияқты адамның әр түрлі психикалық көңіл-күйін білдіреміз. Яғни, оқушылар бір-бірімен сөйлеу барысында тілдің эмоциялық жағын, интонация ырғағын ымдау, қол қимылдарын пайдаланады. Тілдің эмоциялық жағын да меңгереді.

Оқушының түрлі сезім мүшелеріне әсер етуде көрнекілік пен техникалық құралдардың әсері өте күшті екенін дәлелдеуді керек етпейді. Дегенмен, оқушының сезім мүшелерінің бәрін іске қосу арқылы тіл үйретудің мәні зор. Көру, есту мүшелері, ойлау, жазу арқылы оқушының зейінін бір мәселеге аудартудың бәрі оқушы сезіміне жан-жақты әсер етуге әкеледі. Ол үшін арнайы амал-тәсілдер, құралдар қолдану арқылы сабақты жақсы жоспарлаудың маңызы ерекше.

Сөйлеу компоненттерінің 5 түрі: оқылым, тыңдалым, айтылым, жазылым, тілдесім негізгі құзыреттіліктері оқушының ақпаратты қабылдау және өз ой-тұжырымдарын қорытып шығару әрекеттеріне сүйене отырып, анықталады. Тілді оқыту тілді үйретумен бірге адамды тәрбиелеу үшін қатар жүреді. Тіл арқылы оқушылардың іскерлегін, сөйлеу дағдыларын, әдептерін, қатысым мәдениетін қалыптастырамыз, яғни «Оқу мен тәрбие — егіз» деген қағидаға сүйенеміз. Сабақта оқытушы мен оқушының ынтымағын нығайту мәселесі бірінші орында тұрады. Оқытушы оқушыларға білім алудың қажеттілігін, бірнеше тіл білген адамның болашағының зор екендігіне сенім білдіруі өте тиімді әдіс. «Игі істің басы — тіл, тәрбие басы — тіл», — дейді Махмұт Қашқари. Игі істің бастамасы жақсы болса, соңғысы игі нәтиже беретіні анық. Тіл мәртебесі — ел мәртебесі. Өркениетті елдердің қатарына қосыламыз десек, мемлекеттік тілімізді тиісті деңгейге көтеруіміз керек.

Әдебиеттер тізімі

- 1 *Аренова Т.В.* Тілдерді оқытудағы жаңа бағыт // Қазақ тілі: әдістеме. — 2008. — № 1. — 12–17-б.
- 2 *Қадашева Қ.* Қазақ тілі. — Алматы: Атамұра, 2002. — 224-б.
- 3 *Әбуханова Т.М.* Орыс тілді мектептерде қазақ тілін оқытудың мәселелері // Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде. — 2010. — № 2. — 57-б.
- 4 *Оразбаева М.* Тілдік қатынас теориясы және әдістемесі. — Алматы: Атамұра, 2001. — 102-б.

Б.М.Айтбаева, Т.Мухтарова

Методика обучения казахскому языку в русских группах высшего учебного заведения

Одним из важнейших приоритетов государственной политики является повышение методической компетентности преподавателей казахского языка. В этом плане особое внимание уделяется разработкам преподавателей-практиков с целью интенсификации процесса обучения казахскому языку. Авторами статьи предлагаются собственные методики обучения различным видам речевой деятельности, где особое внимание уделено применению инновационных технологий. Цель применения современных технологий при обучении государственному языку — интенсификация процесса обучения и повышение его результативности. Особое внимание в предлагаемых методиках уделено развитию речевых и коммуникативных навыков, активизации познавательной деятельности обучаемых, систематизации процесса обучения.

In this article the author gives the answer to the question of teaching of Kazakh language as the specialty. Using different methods and types of works. Also shows the effectiveness of using the active words, texts to increasing the interests of students. The persons who trained in this system interact with each other not only on the basis of the similarity of interests, but also on the instructions of teachers, offering them a single project for the study. Because such projects require a different kind of activity, the teacher can assemble temporary groups of students, previously allocated groups, sharing between them the duties and responsibilities, respectively, individual abilities.